

Теоретичні аспекти розвитку адміністративного права в умовах цифрової трансформації

Середа В. В., Сопільник Л. С., Семчук Ю. І., Зубашевський Н. П.

Опубліковано	Секція	УДК
30.06.2025	Право	342.7:004

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15777240>

Анотація. У статті розглянуто фундаментальні теоретико-правові передумови розвитку адміністративного права в умовах цифрової трансформації публічного управління. Здійснено глибокий аналіз впливу цифровізації на базові конструкції адміністративного права, зокрема на категорії нормативності, дискреції, процедурності, суб'єктності та джерел права. Авторами обґрунтовано тезу про те, що цифрова трансформація не лише модифікує адміністративну практику, а й викликає необхідність переосмислення самої природи публічного регулювання у його формі, змісті, логіці та інфраструктурі.

Особливу увагу приділено концептуальним викликам, пов'язаним із появою алгоритмічного адміністрування, автоматизованих процедур ухвалення рішень, смарт-норм, цифрових адміністративних актів та інформаційно-правових інтерфейсів. У роботі проаналізовано, яким чином відбувається зміщення акцентів із правової текстуальності до архітектури системи, з класичного адміністративного акту - до інтерактивної транзакції, а з інституційної відповідальності - до функціональної автоматизації. порушено питання про ризики втрати правосуб'єктності особи в цифровому провадженні та запропоновано концепт пояснюваної автоматизації як відповідь на виклик прозорості, підзвітності й оскаржуваності алгоритмічних рішень.

У межах дослідження доведено, що сучасне адміністративне право потребує глибокої адаптації до реалій цифрового середовища, при цьому зберігаючи свою нормативну цілісність і гуманістичну спрямованість. Зроблено акцент на тому, що Україна, унікально поєднуючи ситуацію повномасштабної війни з активною цифровізацією публічного сектора, має потенціал стати одним із лідерів європейського переосмислення адміністративного права, здатного інтегрувати технології, забезпечуючи водночас верховенство права та права людини.

Ключові слова: адміністративне право, цифрова трансформація, алгоритмічне рішення, смарт-норми, електронна процедура, правосуб'єктність.

Theoretical aspects of the development of administrative law in the context of digital transformation

Abstract. The article explores the fundamental theoretical and legal foundations for the development of administrative law in the context of the digital transformation of public administration. A thorough analysis is provided of how digitalization affects the core constructs of administrative law, particularly concerning normativity, discretion, proceduralism, subjectivity, and sources of law. The author substantiates the thesis that digital

transformation not only modifies administrative practices but also necessitates a rethinking of the very nature of public regulation - in its form, content, logic, and infrastructure.

Special attention is given to conceptual challenges related to the emergence of algorithmic administration, automated decision-making procedures, smart norms, digital administrative acts, and informational legal interfaces. The study examines how emphasis is shifting from legal textuality to system architecture, from classical administrative acts to interactive transactions, and from institutional responsibility to functional automation. The issue of diminishing individual legal subjectivity within digital procedures is raised, and the concept of explainable automation is proposed as a response to the need for transparency, accountability, and contestability in algorithmic decisions.

The research concludes that modern administrative law requires deep adaptation to the realities of the digital environment, while maintaining its normative coherence and humanistic orientation. The article emphasizes Ukraine's unique position: as a country simultaneously facing full-scale war and actively implementing digitalization of its public sector, it possesses the potential to become one of the European leaders in rethinking administrative law - integrating technologies while upholding the rule of law and human rights.

Keywords: administrative law, digital transformation, algorithmic decision, smart norms, electronic procedure, legal subjectivity.

Вступ

Цифрова трансформація у сфері публічного управління постає не просто як інструментальна модернізація адміністративної діяльності, а як системна перебудова правової матерії, у межах якої змінюється саме уявлення про джерела владних повноважень, структуру правового акту, межі дискреції та роль особи в процедурі. В епоху, коли адміністративне рішення дедалі частіше формується не посадовою особою, а алгоритмічним модулем, класичні категорії адміністративного права - акт, провадження, підконтрольність, підзвітність - потребують не лише адаптації, а й концептуального переосмислення.

У цьому контексті Україна, перебуваючи в центрі історичної турбулентності, одночасно виступає й простором випробування, і потенційним генератором нової парадигми адміністративно-правового мислення. Впровадження електронних сервісів, реєстрів, автоматизованих процедур та державних цифрових платформ на тлі війни та інституційного напруження створює унікальну ситуацію: право змінюється не постфактум, а в режимі реального часу. Такий досвід - напружений, емпірично складний, але надзвичайно цінний - вимагає доктринального осмислення, здатного вивести правову науку за межі традиціоналізму й підготувати її до епохи алгоритмізованої держави.

Аспекти розвитку адміністративного права в умовах цифрової трансформації дослідували такі науковці: Дубняк М., Гановська К., Говорушченко Т., Завдов'єва Ю., Зубар В., Краковська А., Кристина Т., Лукаш О., Мельник Л., Мельничук Н., Плєсканка О., Павлова О., Туронджанін В., Шведун В., Яременко О. та інші. Незважаючи на зростаючий інтерес до питань цифрового адміністрування, у сучасній українській та європейській правовій науці, поки що відсутня системна розробка таких явищ, як цифровий адміністративний акт, алгоритмічна дискреція, правосуб'єктність у межах автоматизованої процедури, чи технологізовані джерела адміністративного права.

У цій науковій ситуації **метою статті** є виявлення та системне осмислення теоретичних засад розвитку адміністративного права під впливом цифрової трансформації як цілісного, правотвірного й інституційно значущого процесу.

Завдання дослідження передбачають:

- визначення концептуальних викликів цифровізації для структури адміністративного права;
- аналіз трансформації джерел та форм адміністративно-правового регулювання у цифровому середовищі;
- дослідження нових типів адміністративних процедур із позиції балансу між ефективністю і правосуб'єктністю;
- формулювання підходів до правової інтеграції автоматизованих рішень у сферу публічного управління.

Результати

Цифровізація у XXI столітті виступає не лише як технологічний процес, а як цивілізаційний вектор, що спричиняє фундаментальні зсуви в парадигмах права, зокрема адміністративного. Адміністративне право, яке історично постало як дисципліна, що обслуговує публічну владу у її взаємодії з індивідом, сьогодні стикається з трансформаційними викликами, які зачіпають саму природу владних повноважень, способи ухвалення рішень, межі нормативності та інституційної відповідальності.

Цифрова держава змінює акценти в публічному адмініструванні: від ієрархічно впорядкованої системи субординації до мережевої, часто самоврядної архітектоники, в якій рішення дедалі частіше приймаються не особою чи колегіальним органом, а алгоритмічним модулем, побудованим на базі штучного інтелекту або машинного навчання [1]. У цій ситуації виникає дилема: якою мірою традиційні інструменти адміністративно-правового регулювання здатні забезпечити правову визначеність, прозорість і відповідальність у цифровому середовищі, де нормативність дедалі частіше проявляється не у вигляді юридичного тексту, а у вигляді коду?

Прецедентна практика Європейського суду з прав людини (зокрема у справах "Amann v. Switzerland" [2], "Klass and others v. Germany"[3], "Bărbulescu v. Romania", "López Ribalda and Others v. Spain" [4]) уже сформувала низку стандартів, що стосуються меж втручання держави в приватність особи, обов'язку інформування, прозорості алгоритмів контролю, правових наслідків цифрового моніторингу. Такі справи торують шлях до розширення меж традиційного адміністративного права, демонструючи, що юридичні інструменти, створені для аналогової держави, не можуть адекватно захищати права людини у цифровому вимірі без переосмислення природи публічної влади.

Україна, попри драматичний контекст повномасштабної війни, є одним із небагатьох європейських держав, яка реалізовує цифрову трансформацію на рівні концептуальної державної політики. Ініціативи на кшталт "Держава в смартфоні", проекти із запровадження е-послуг, цифрових реєстрів, smart-інфраструктури в адмініструванні надають унікальний шанс для формування нової школи адміністративного права, здатної виступити каталізатором переосмислення публічного права в європейському просторі [5]. У тандемі з ІТ-лідерами регіону Естонією, Фінляндією, Польщею -Україна має потенціал не лише в адаптації стандартів, а й у формуванні нової догми: адміністративне право як правове забезпечення алгоритмізованої держави, де функціональність, ефективність і прозорість не суперечать, а слугують засобом реалізації фундаментальних прав.

Утім, ця можливість передбачає складні виклики: розробку критеріїв правової легітимності цифрових рішень, переосмислення правосуб'єктності адміністративних органів у режимі автоматизації, а також створення нормативної бази для контролю, оскарження й відкликання рішень, що приймаються не людиною, а інформаційною системою. Усе це потребує нової мови, нових концептів і, водночас, збереження

тягності з основоположними принципами адміністративного права, зокрема пропорційністю, правовою визначеністю, підзвітністю та судовим контролем.

Сучасна цифрова трансформація адміністративної сфери виводить за межі традиційного праворозуміння не лише поняття публічного управління, а й саму природу нормативного акту, який довгий час залишався головною формою реалізації адміністративно-правових приписів. У цифровій реальності, де норми дедалі частіше закладаються в програмний код, а прийняття рішень автоматизується, виникає потреба в переосмисленні ієрархії джерел адміністративного права та визнанні нових форм його прояву.

Класична нормативно-центристська модель, у межах якої джерелами адміністративного права визнаються Конституція, закони, підзаконні акти, інструкції, положення, накази й розпорядження органів виконавчої влади, дедалі частіше виявляється неадекватною для регулювання цифрових процесів. У цифровому просторі право все частіше реалізується не через текст, а через архітектуру системи: інтерфейс, протокол взаємодії, цифровий сервіс або API, які виконують нормативну функцію, але при цьому не мають офіційного статусу нормативно-правового акту. Тому виникає потреба у визнанні явища “смарт-норм” - норм, імplementованих у цифрові платформи, що діють як регулятори поведінки, але формально не охоплюються чинним законодавчим визначенням [6].

Особливе місце в трансформації адміністративно-правового регулювання займає електронний адміністративний акт. Він більше не є лише оцифрованим аналогом традиційного письмового рішення. У цифровому форматі адміністративний акт може існувати як даний факт взаємодії, автоматичне підтвердження статусу чи рішення, згенероване на основі попередньо встановлених алгоритмічних умов. Відповідно, постає запитання щодо ідентифікації моменту набуття юридичної сили, обґрунтованості, оскаржуваності та збереження правової визначеності такого рішення. У цьому контексті постає необхідність розробки доктрини «цифрового адміністративного акту», що базуватиметься на принципах автоматизованого ухвалення, цифрової достовірності та електронного сліду як формального підтвердження [7].

Із цим нерозривно пов'язане питання віртуалізації юридичного простору, в якому діють адміністративно-правові норми. Традиційні уявлення про просторову дію норм (наприклад, на території певного району чи населеного пункту) втрачають зміст, коли йдеться про інтегровані цифрові платформи, що діють у режимі міжвідомчої взаємодії, незалежно від географічних координат [8]. Таким чином, “цифрова юрисдикція” поступово набуває більшого значення, ніж адміністративно-територіальна. У відповідь на це юридична наука має сформулювати принципи адміністративної екстериторіальності цифрових сервісів, тобто визнати, що публічна влада здійснюється не лише на конкретній території, а й у логіці цифрового доступу, цифрової ідентифікації та цифрового простору дії правового рішення.

Значних змін зазнає і логіка форм адміністративно-правового регулювання. Замість директивно-односторонньої моделі (як-от наказ, розпорядження) дедалі частіше використовується інтерактивна модель регулювання, в якій нормативні приписи втілюються через персоналізовані інтерфейси користувача, автоматизовані сервіси, адаптивні алгоритми, здатні змінювати поведінку системи залежно від запиту користувача. У такий спосіб регуляторна функція не лише делегується коду, а й стає програмованою, що зумовлює появу нового класу юридичних явищ - автономних регуляторних систем, що самостійно застосовують норми без необхідності втручання чиновника [9].

Усе це свідчить про радикальне розширення уявлення про джерела й форми адміністративного права. У нових умовах формулюється теза: джерело адміністративного права - це не лише те, що містить норму, а й те, що генерує юридичний результат. Відтак до джерел дедалі частіше зараховують інформаційно-комунікаційні системи, електронні бази, протоколи обміну, які, не будучи формально нормативними, фактично встановлюють порядок взаємодії між державою та громадянином.

Оцифрування процедур публічного адміністрування дедалі частіше позиціонується як безумовне благо, що забезпечує зниження транзакційних витрат, мінімізацію людського чинника та оптимізацію ресурсів. Утім, для адміністративного права, яке історично формувалося як інструмент балансування між владною імперативністю і правами особи, така технологізація несе не лише потенціал ефективності, а й ризик ерозії ключових правових інститутів, зокрема правосуб'єктності учасників адміністративного процесу.

У цифровій логіці процедура зводиться до послідовності автоматизованих кроків, що виконуються системою за попередньо заданим алгоритмом. З формально-правового погляду, це трансформує сутність адміністративного провадження: воно перестає бути дискурсивним простором взаємодії між особою та органом влади, натомість постає як процес обробки запиту, в якому роль особи - мінімалізована, а рішення виноситься не внаслідок індивідуалізованого розгляду, а на основі узагальненої логіки даних [10].

Таке перетворення ставить під сумнів саму категорію правосуб'єктності в адміністративному процесі, адже особа дедалі частіше взаємодіє не з публічним службовцем, а з інтерфейсом; не отримує роз'яснення, а лише оброблений результат; не ставить уточнюючих запитань, а погоджується з умовами цифрового сервісу. Право на участь у процедурі - один із центральних принципів європейської адміністративно-процедурної традиції - у таких умовах ризикує бути замінене «правом на результат», без забезпечення процесуальної комунікації.

Особливої уваги заслуговує проблема алгоритмічної дискреції, яка постає у ситуаціях, коли складне багатофакторне рішення, що традиційно передбачає адміністративну оцінку, ухвалюється автоматизовано. Наприклад, прискорене оформлення допомоги, реєстрація заяв, дозвільні процедури - все частіше реалізуються шляхом rule-based або AI-based рішень, які мають не лише технічну, а й юридичну природу [11]. Однак, на відміну від публічного службовця, алгоритм не має ані делікатного відчуття пропорційності, ані здатності до емпатії чи ситуативної адаптації. У результаті втрачається процедурна чутливість, яка є ядром адміністративної справедливості.

Проблематика ускладнюється ще й тим, що контроль за алгоритмічним ухваленням рішень у сфері публічного адміністрування залишається нерозвиненим. У переважній більшості юрисдикцій особа не має доступу до логіки роботи системи, не може здійснити аудит алгоритму, а у випадку оскарження - не завжди може довести факт порушення своїх прав. Така ситуація створює асиметрію у владно-правових відносинах, де держава, озброєна технологіями, переважає над особою, яка позбавлена повноцінних процесуальних засобів впливу.

Разом із тим, технологізація адміністративних процедур не є несумісною з правовим порядком - за умови, якщо її буде інтегровано з дотриманням ключових принципів адміністративного права:

- прозорості (особа повинна знати, як і на яких підставах ухвалено рішення);
- відкритості коду (можливість незалежного аудиту алгоритмів);

- відповідальності (закріплення за рішенням відповідального суб'єкта - навіть якщо рішення автоматизоване);
- судового контролю (можливість ефективного й реального оскарження алгоритмічного акту).

У цьому контексті особливого значення набуває концепт «пояснюваної автоматизації» (explainable automation) - підходу, за якого кожен крок цифрової процедури має бути відтворюваним у правовій формі, доступним для інтерпретації, а результат - обґрунтованим мовою права [12]. Такі дії передбачають створення гібридної моделі адміністративного процесу, в якій людський і цифровий компоненти діють у синергії, а не в опозиції.

Висновки

Розгортання цифрової трансформації публічної влади зумовлює потребу переосмислення адміністративного права не як фіксованої сукупності норм, а як динамічної системи, здатної реагувати на нові архітектоники державності, де управлінські рішення ухвалюються в середовищі коду, алгоритмів і даних. Зміна контексту управління тягне за собою не лише зміну форм і процедур, а й трансформацію самої правової природи влади.

Проаналізовані концептуальні виклики цифровізації засвідчили, що адміністративне право втрачає свою звичну аналогову оболонку, вступаючи в нову фазу - інфраструктурного права, де регуляторна функція здійснюється не лише через норму, а й через цифрову архітектуру. У цих умовах втрачають самодостатність класичні уявлення про джерела права, які сьогодні доповнюються смарт-нормами, цифровими сервісами та протоколами як новими каналами правової дії.

Трансформація джерел і форм адміністративного регулювання проявляється в появі феномену цифрового адміністративного акту, що існує у формі автоматизованої дії, цифрової транзакції чи API-рішення. Віртуалізація правового простору, де діє адміністративна норма, ставить перед правозастосуванням нові виклики: як ідентифікувати момент ухвалення рішення, встановити його обґрунтованість, забезпечити його підзвітність і, водночас, не втратити здатність до індивідуалізації правового впливу.

У фокусі окремої уваги постала дилема ефективності й правосуб'єктності, що постає в процесі технологізації адміністративних процедур. Цифрові сервіси забезпечують швидкість, безперебійність та стандартизацію, але нерідко за рахунок зменшення ступеня участі особи, обмеження її процесуальної автономії та зниження доступу до змістовного обґрунтування рішень. У цих умовах особливої ваги набуває принцип пояснюваної автоматизації, який покликаний поєднати переваги алгоритмічного ухвалення рішень із нормативною обґрунтованістю, відкритістю та оскаржуваністю.

Отже, сучасне адміністративне право має бути здатним інтегрувати цифрові технології не лише як інструмент реалізації публічної політики, а як складову самого правового мислення. Йдеться про нову модель адміністративного права - цифрову, процедурно прозору й технологічно обґрунтовану, де норма не протистоїть алгоритму, а реалізується в ньому, а правова держава функціонує не лише на папері, а й у середовищі коду, даних і логік, відкритих до перевірки та людського контролю.

Список використаної літератури

1. Краковська, А., & Бабики, М. (2022). Цифровізація адміністративних послуг в Україні: проблеми та перспективи розвитку. <https://r.donnu.edu.ua/handle/123456789/2357>
2. Stancescu-Cojocaru, R. (2023, August). Overview of the recent case-law of the European Court of Human Rights on the balance between the right to private life and the right to freedom of expression. In *ERA Forum* (Vol. 24, No. 2, pp. 261-274). Berlin/Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg. <https://link.springer.com/article/10.1007/s12027-023-00760-x>
3. Kristina, T. (2021). RULE OF LAW IN THE CONTEXT OF ENSURING THE RIGHT TO A FAIR TRIAL. *EDITORIAL BOARD*, 154. <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2021/11/SCIENCE-AND-PRACTICE-ACTUAL-PROBLEMS-INNOVATIONS.pdf#page=155>
4. Turanjanin, V. (2020). Video surveillance of the employees between the right to privacy and right to property after Lopez Ribalda and others v. Spain. *U. Bologna L. Rev.*, 5, 268. <https://scidar.kg.ac.rs/bitstream/123456789/16213/4/10514-Article%20Text-40480-2-10-20201106.pdf>
5. Гановська, К. О. (2024). Цифровізація державних послуг як інструмент боротьби з корупцією: проблеми та перспективи в Україні. <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/3875>
6. Мельничук, Н. Ю. (2023). Адміністративно-правове регулювання публічних електронних послуг в контексті цифрової трансформації. *Академічні візії*, (21). <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/download/683/613>
7. Дубняк, М. (2025). Адміністративно-правове забезпечення електронних послуг в умовах цифрової трансформації. *Інформація і право*, (1 (52)), 96-111. <http://il.ippi.org.ua/article/download/324691/314750>
8. Яременко, О. (2021). Теоретичні проблеми правового регулювання інформаційних відносин у віртуальному просторі. *Public Management and Law History Theory Practice*, (1), 67-73. <https://vspu.net/pup/index.php/journal/article/download/11/11>
9. Шведун, В. О., Алієва, П. І., & Зубар, В. (2022). Сучасні моделі систем консолідації інформації в публічному управлінні. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*, (2), 39-43. <http://aprus.khpi.edu.ua/article/view/273005/268500>
10. Плєсканка, О. В. (2023). ЩОДО ПРОБЛЕМ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ CONCERNING THE PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF ELECTRONIC JUSTICE IN UKRAINE. *Юридичний науковий електронний журнал*, (11), 402-404. http://www.lsej.org.ua/11_2023/97.pdf
11. Hnatchuk, Y., Novorushchenko, T., & Pavlova, O. (2023). Methodology for the development and application of clinical decisions support information technologies with consideration of civil-legal grounds. *Radioelectronic and Computer Systems*, (1), 33-44. <http://nti.khai.edu/ojs/index.php/reks/article/download/reks.2023.1.03/2007>
12. Мельник, Л. Г., Лукаш, О. А., Завдов'єва, Ю. М., Коноваленко, І. С., Веклич, О. О. (2024). Глосарій з цифровізації соціально-економічних систем і бізнес-процесів. http://eprints.library.odeku.edu.ua/id/eprint/13260/1/Melnyk_glossary.pdf

